

**Голові спеціалізованої вченої
ради ДФ 20 051.154
Карпатського національного
університету імені Василя
Стефаника доктору філософських
наук, професору Дойчику Максиму
Вікторовичу (76018, м. Івано-
Франківськ,
вул. Шевченка, 57)**

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата філософських наук, доцента, доцента кафедри філософії, соціології
та релігієзнавства Карпатського національного університету імені Василя
Стефаника Макарової Алли Олександрівни на дисертаційну роботу
Будза Андрія Володимировича
«Формування аксіології у західноєвропейській філософії кінця XIX – початку
XX століття», представлену на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 03 Гуманітарні науки
зі спеціальності 033 Філософія

Актуальність дисертаційної роботи. Тема «аксіології» – одна з популярних у філософії, але при ближчому розгляді мало досліджених наукових сфер, – хоча саме поняття «цінності» описово використовують у багатьох мультидисциплінарних текстах. Привабливість поняття «цінності» зрозуміла – воно охоплює широкі простори тлумачень різних явищ, поєднує як родові поняття протилежні явища (легко класифікується, ділиться, обмежується тощо). Але чи не найпершим виникає питання – чому наука, яка вивчає «цінності», у філософії зветься «аксіологією», а самі цінності звучать то як «values» (англ.), то як «goodness»; і вже далі – до прикладу, чим є «Intrinsic» та «Extrinsic value» тощо.

Проте таким конструктором є не лише поняття «цінностей», але й поняття «**західноєвропейська** філософія кінця XIX – початку XX століття», дійсно вживана у працях інших авторів (Л. Левчук та інші). Це – суто історико-філософська, а не філософська як така, спроба полегшити досліднику роботу з виявлення витоків та обставин формування певної теми для дискусій та її інтерпретацій. «Західна Європа» не була і не є ідейним монолітом, як ми переконались у процесі української боротьби за незалежність в кінці XX – на початку XXI століття у пошуках діалогу з «Європою». Пройшовши довгий цивілізаційний шлях до мультикультурної єдності, європейці все ще шукають ціннісної спільності, що дозволила б монолітно протистояти викликам розмивання моральних принципів та антигуманним практикам, втрати демократичних орієнтирів і знецінення цивілізаційних здобутків свободи особистості. Ідейним розламом – водночас наслідком і причиною – стає сама «війна» (зокрема, у досліджуваній період – «Перша світова»), яка спричиняє «розлам світів» і «злам світоглядів». Українське суспільство, наразі перебуваючи у такому «переламному ціннісно-детермінованому» періоді, повинно спиратися на європейські зразки інтелектуальної дискусії, Тому актуальність представленого дослідження в українському науковому середовищі першої чверті XXI століття зумовлено передусім практичним інтересом до концепту «європейські цінності». Простеження генезису інтелектуальної дискусії про цінність у період зміни епох дає змогу відновити умовну лінію розвитку як пройдений від «поняття» до «науки» шлях кількох, а не одного покоління європейців. Знайдені на цьому шляху конкретні формулювання можуть стати зразками і для української спільноти у формуванні подальшого ціннісно-діяльнісного дискурсу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри філософії, соціології, та релігієзнавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «Історичний розвиток

української та світової філософії: історія та перспективи» (державний реєстраційний номер – 0122U001393). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 9 від 3.11.2020 р.).

Наукова новизна роботи та достовірність отриманих результатів, що виносяться на захист. Для адекватного дослідження формування певної ідеї в певному часі і просторі перш за все критично важливо послідовно читати першоджерела – твори авторів конкретного часу, у яких є шанс знайти якнайточніше сформульовані відповіді. Щодо формулювань – принципово важливим є прочитання їх мовою оригіналу. Якщо із текстами українських авторів (і першоджерелами, і критично-аналітичними роботами) це зробити відносно неважко, то з текстами «європейських» авторів знання дослідником конкретної мови та спеціальної термінології власне і створює якість «дисертаційної роботи» і вказує на її інтелектуальну вагомість, а не лише важливість. Щодо цієї вимоги дисертаційне дослідження А. В. Будза в загальному показує належний рівень – приблизно 70% списку літератури (116 найменувань зі 157) складають тексти першоджерел та оглядових видань мовами оригіналу – німецькою, англійською, французькою, польською, латиною. У дисертації, щільно насиченій цитуванням, маємо справу з, очевидно, авторським перекладом дисертантом вказаних першоджерел, – якщо це так, то робота набуває ще більшої актуальності у зв'язку із сучасним рухом української науки у бік «євроінтеграції» і відкриває широкі перспективи для подальшого термінологічного уточнення цієї проблематики.

Окрім того, дослідження комплексу світоглядних, методологічних та парадигмальних засад є дійсно недостатньо представлене у сучасній українській аналітиці. Запропонований автором ракурс «принципу деісторизації філософських вчень» у історико-філософському, за визнанням самого автора, дослідженні, заслуговує розгляду і обговорення як концептуально свіжий.

Практичне значення дослідження. В умовах загострення ціннісних конфліктів екзистенційного характеру (протиставлення «Схід» – «Захід») варто більш активно розглядати вплив філософської думки європейських мислителів минулого на становлення та ідеологічне спрямування суспільних практик нашої сучасності. Гарною ідеєю вважаємо тому думку дисертанта, що «у контексті аналізу особливостей розвитку аксіологічної проблематики доцільно простежити зв'язок кантіанства та неокантіанства із подальшою аксіологічною традицією та виявити деякі умовні «аксіологічні лінії» (с. 135, Розділ 3). Рухаючись в цьому напрямку, – можливо, не в межах дисертації, а в межах монографії, – можна було би поставити яскравий завершальний акцент на важливості появи «аксіології» як практичної теорії цінностей, висновки якої в умовах війни та миру постулюють різні моделі поведінки. Висновки дисертаційної роботи можливо розгорнути у площині публічного дискурсу не лише у формі монографії – а й у формі лекційного курсу для онлайн та офлайн-аудиторії, статей у фахових академічних журналах як України, так і Європи, до того ж, мовою як українською, так і однією з представлених у дослідженні тощо.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Автор дослідження спирається у своїх висновках на положення ґрунтовної бази як аналітичних, критичних, так і першоджерельних текстів, застосовує широку палітру філософських термінів. Ним використано для цитування як праці українських дослідників, так і роботи зарубіжних авторів, виданих на початку ХХ століття, цілком відповідно до теми дисертації. При цьому він в основному розвиває положення Г. Йоаса, поділяючи його погляди, викладені у «Genesis of values», опублікованій у 2000 році. Однак, текстуально у роботі знаходимо огляд позицій та концептуальних положень і багатьох інших авторів – в тому числі «соціологів» - Г. Зіммеля, Е. Дюркгайма, О. Конта, Ч. Тейлора, а не лише філософів –

Томи Аквінського, Дж. Лока, Й. Фіхте, Г. В. Ф. Гегеля, О. Баумгартена, П. Лапі, В. Дільтея, Г. Рікєрта, В. Джемса, М. Гайдегера та інших. Це доповнює враження і усвідомлення ґрунтовності виконаної роботи і переконує у достовірності рекомендацій автора роботи як історико-філософської аналітики.

Характеристика основних положень роботи. Дослідження А. В. Будза дає можливість простежити виток самого поняття «аксіології» – і це завдання реалізується дисертантом у розділі 1 «Історіографія, джерела та методологія дослідження причин виникнення поняття «цінність» та «філософії цінностей». Тут, зокрема, засобами методичного огляду першоджерельної бази розкривається системний зв'язок аксіологічних понять у філософському дискурсі та досліджується співвідношення об'єктивного та суб'єктивного тлумачення цінностей як методологічна основа аксіологічних теорій вказаного періоду. У Розділі 2 «Передумови виникнення аксіології у філософії Нового часу» А. В. Будз вказує як такі: диференціацію та секуляризацію метафізики Нового часу. Він розкриває трансформацію антропологічних ідей у Новочасній філософії як джерело розвитку для аксіологічних уявлень. Зважаючи на тему дослідження – «формування» – вважаємо цей розділ дослідження належним і невід'ємним як оглядове поле філософських ідей, концепцій, концептів. Серед останніх А. В. Будз зосереджується на парадигмі «аксіологічного суб'єктивізму», започаткованій І. Кантом, якого, слідом за Г. Йоасом, вважає предтечою формування феноменологічного підходу до «аксіології» у неокантіанстві – це видно з Розділу 3 «Становлення аксіології у руслі кантової та неокантіанської філософії». У Розділі 4 дисертант здійснює ґрунтовний огляд поглядів Г. Лотце, Ф. Ніцше, М. Шелера, Н. Гартмана. Дисертант простежує розвиток аксіологічних ідей крізь призму певної послідовності «антропологічних поворотів», які в підсумку стають «аксіологічними», виокремлюючи чітку «лінію» розвитку аксіології «Кант – Ніцше – Гартман».

Повнота викладу матеріалу дисертації у роботах, які опубліковані автором. Положення, викладені дисертантом, знайшли відображення у 20-ти публікаціях у вітчизняних та зарубіжних фахових виданнях протягом 2020-2024 років, як українською, так і англійською мовами. У них висвітлено висновки щодо різних аспектів світоглядного переходу від онтологічного до етичного і аксіологічного розуміння конкретних цінностей та деталізованого здобутки аналізованих мислителів у царині розробки тематики аксіології загалом. Ця кількість є достатньою для визнання апробації як доведеної.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Аналіз тексту засобами антиплагіатних механізмів не виявив перевищення рівня запозичень чи недостовірного чи недобросовісного використання матеріалів інших авторів. Робота читається як цілісна, поетапна, системно організована аналітика, в якій цитування мають доречний та обґрунтовуючий характер і застосовуються як підтвердження лінії загального розмислу.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Дисертант зробив необхідну аналітичну роботу і врахував рекомендовані методологічним семінаром колективу кафедри філософії, соціології та релігієзнавства 23.07.2025 року та рецензентами зауваження, як щодо категоріальних, так і щодо формальних недоліків. Водночас зберігають актуальність такі побажання до дисертанта, а саме: підкреслити проблемний аспект переходу досліджуваних історико-філософських парадигм з ірраціоналістичних на раціоналістичні світоглядні принципи; уточнити роль принципу детермінізму як парадигмоутворюючого у процесі формування нової парадигми активного та автономного суб'єкта пізнання конкретизувати поняття сакралізація в контексті вказаних змін ракурсу тлумачення зв'язку людини і цінності у протиставленні об'єктивістсько-суб'єктивістських версій; акцентувати значення ідейного руху психологізму на тлі проявлених парадигмальних змін зафіксованих лініями «Кант–неокантіанство–Шелер» і

«Кант – Ніцше – Гартман». Адже період, про який йдеться у дисертації, був надзвичайно плідним на соціально-філософські дискусії, які спричинили бурхливі соціальні події в тогочасній Європі. На нашу думку, саме вони каталізували роздуми про роль цінностей і формування у науковій термінології філософії категоріального ряду аксіології на тлі пошуків можливостей зберегти «онтологічну об'єктивістську» ціннісну основу, а не зруйнувати її остаточно (Н.Г.Мозгова).

Загальний висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Зважаючи на актуальність, наукову новизну, важливість одержаних дисертантом результатів дослідження, їх обґрунтованість і вірогідність та вагому практичну цінність сформульованих положень і висновків, дисертаційна робота, що представлена на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами) а її автор, Будз Андрій Володимирович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 033 Філософія.

Рецензент:

кандидат філософських наук,
доцент, доцент кафедри філософії,
соціології та релігієзнавства
Карпатського національного
університету імені В. Стефаника

Алла МАКАРОВА